

جمع آوری و بررسی اتنوبوتانی منتخبی از گیاهان استان کهگیلویه و بویر احمد

محمد رحیم فروزه^{الف*}، غلامعلی حشمتی^ب، حسین بارانی^ج

الف دانشجوی دکتری علوم مرتع، دانشکده مرتع و آبخیزداری، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان

ب استاد گروه علوم مرتع، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان

ج دانشیار گروه علوم مرتع، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان

چکیده

سابقه و هدف: نظام‌های دانش بومی بشر در زمینه‌های مختلفی که همگی زاییده تلاش برای معیشت پایدار در محیط زیست اوست جلوه‌گر می‌شود. اتنوبوتانی شاخه‌ای از دانش بومی است که به شناخت چند جانبه نقش گیاهان یک منطقه در دانش اقوام محلی می‌پردازد. به عبارتی اتنوبوتانی را می‌توان یک روش مطالعه منظم و قانونمند مواجه انسان و گیاه قلمداد کرد. ایران منطقه‌ای غنی از لحاظ فرهنگی و تنوع قومی است که دارای تنوع بی‌نظیری در شرایط اقلیمی و اکوسيستم‌های طبیعی برای پرورش گیاهان خودروی خوراکی و دارویی است. با توجه به ضرورت پاسداری از این میراث طبیعی و فرهنگی، در این مطالعه به بررسی دانش بومی گیاهان مرتع عشاپردازین دیلگان در استان کهگیلویه و بویر احمد پرداخته شد.

مواد و روش‌ها: در این تحقیق، دامنه‌ای از روش‌های جمع‌آوری اطلاعات به شیوه ساختارمند همچون پرسشنامه‌های طراحی شده تا روش‌های کاملاً بدون ساختار همچون دیدار و گفتگوی آزاد در میان خبرگان محلی به کار گرفته شد. گفتگوها به هر دو صورت مصاحبه در محل زندگی عشاپردازان و مصاحبه مشارکتی در محل رویشگاه گیاهان صورت پذیرفت. همزمان با مصاحبه مشارکتی، نمونه‌های هرباریومی از گیاهان برداشت و براساس منابع معتبر گیاه‌شناسی شناسایی شد.

یافته‌ها: نتایج به دست آمده از این بررسی گویای آن است که عشاپردازان دیلگان از تمامی گیاهان جمع‌آوری شده استفاده‌های متعدد خوراکی و دارویی داشتند؛ به طوری که از ۷۰ گونه مورد مطالعه، از هشت گونه استفاده خوراکی و تقویتی داشتند، به هفت گونه هم استفاده خوراکی و هم دارویی نسبت می‌دادند و برای سایر گونه‌ها مصارف دارویی و بهداشتی قائل بودند.

بحث و نتیجه‌گیری: یافته‌های این تحقیق گواه دیگری است بر این مدعای که شرایط جغرافیایی متنوع و رویشگاه‌های گوناگون ایران از سویی و فرهنگ کهن سال ایرانی از سوی دیگر گنجینه‌ای از آفرینندگی‌های مردمی را در زمینه گیاه‌شناسی سنتی و خواص خوراکی و درمانی هر یک از گونه‌های گیاهی فراهم کرده است که مستندسازی آن می‌تواند ضمن حفظ این میراث، بستر ساز پژوهش‌های متعددی باشد.

تاریخ دریافت: دی ۹۲

تاریخ پذیرش: تیر ۹۳

کلید واژه‌ها: اتنوبوتانی، استان کهگیلویه و بویر احمد، گیاهان دارویی، عشاپردازان.

مقدمه:

سازگاری با شرایط خاص زیست‌بوم که از طریق تجربه حاصل شده و به مرور به بخشی از فرهنگ اجتماعی و تولیدی آن جامعه تبدیل شده است(۱). شمار زیادی از مردم با تطبیق

دانش بومی را می‌توان بخشنی از فرهنگ منحصر به فرد هر سرزمین دانست که آن دانش، یافته‌هایی است در جهت

توانند از این مطالعات به عنوان سرنخ‌های اولیه تحقیق بهره جویند. همچنین با به کارگیری اطلاعات مستندسازی شده این دانش، می‌توان جهت توضیح مناطق توریستی برای مسافران استفاده کرد که این کار با کمترکردن اثرات منفی بازدیدکنندگان به مناطق بومی همراه می‌شود (۶). حتی زبان‌شناسان نیز می‌توانند جهت دست‌یابی به معنای کهن‌تر و وجهه تسمیه فراموش شده گیاهان از مطالعات اتنوبوتانی بهره ببرند (۷).

بهره‌برداران، بومیان و مردمان محلی جزء جدایی‌ناپذیر هر اکوسیستمی هستند. دانشی که این افراد درباره جنبه‌های مختلف محیط زندگی خود دارند انکارناپذیر است. دانش مردم درباره گیاهان از این امر مستثنی نیست. البته باید گفت که دانش بومی این افراد به سرعت در حال فراموشی است، چنانکه روز به روز با چیرگی فرهنگ کتبی بر جهان از تعداد پاسداران فرهنگ شفاهی کاسته‌می‌شود. اتحادیه بین‌المللی حفاظت از طبیعت و منابع طبیعی (IUCN) در گزارشی به نام استراتژی حفاظت جهان، که در سال ۱۹۸۰ منتشر ساخت، چنین اعلام می‌کند: جوامع سنتی اغلب از دانش عمیق و مسروچ درموراد اکوسیستم‌ها و گونه‌هایی که با آنها در تماس هستند برخوردارند و روش‌هایی موثر برای حصول اطمینان از پایداری این منابع در اختیار دارند. چنانچه روش‌ها و فناوری‌های محلی بررسی و ثبت نشوند، توده مردم به آدمی می‌ماند که دچار فراموشی شده و همواره باید از نو آموخته شود؛ با این احتمال که چیزی را فرانمی‌گیرد (۸). همچنین کنوانسیون تنوع زیستی در سال ۱۹۹۲ به طور صریح به جایگاه کلیدی اقوام بومی و دانش ایشان در حفاظت از ذخایر ژنتیکی پرداخت.

قسمتی از ماده هشت کنوانسیون به این شرح است:

"...کشورهای عضو در چارچوب قوانین ملی، به دانش، روش‌ها و نوآوری‌های اقوام بومی از جمله اسلوب زندگی آنان که مرتبط با حفاظت و بهره‌برداری پایدار از تنوع زیستی است احترام بگذارند و برای حفظ، تداوم و اشاعه آن با رضایت و مشارکت صاحبان این دانش، روش‌ها و نوآوری‌ها بکوشند و سهیم شدن عادلانه ایشان در منافع حاصله از بهره‌برداری از این دانش، روش‌ها و نوآوری‌ها را تشویق کنند..." (۹).

زندگی خود با شرایط زیست محیطی راههای مطمئنی برای یک زندگی قابل تحمل پیدا کرده‌اند. بنابراین دانش مذکور حاصل انباشت قرن‌ها تجربه بوده و لذا واجد پتانسیل با ارزشی برای توسعه پایدار است (۲). نظام‌های دانش بومی بشر در زمینه‌های مختلفی مانند زبان‌شناسی، گیاه‌شناسی، جانور‌شناسی، پزشکی، بوم‌شناسی، اقلیم، کشاورزی، دامداری، مهارت‌های حرفه‌ای و صنایع دستی، که همگی زایده تلاش برای معیشت پایدار در محیط‌زیست اوست جلوه‌گر می‌شود. اتنوبوتانی یا گیاه مردم‌نگاری ۱ شاخه‌ای از دانش بومی است که به شناخت چند جانبی نقش گیاهان یک منطقه در دانش زیست محیطی اقوام محلی می‌پردازد. به عبارتی اتنوبوتانی را می‌توان یک روش مطالعه منظم و قانونمند مواجه انسان و گیاه قلمداد کرد (۳). اتنوبوتانی که از دو واژه Ethno به معنای قوم و Botany به معنای گیاه‌شناسی شکل گرفته است، شیوه‌ای از پایش علمی اطلاعات موجود در اذهان عمومی است. موضوع این علم مربوط به استفاده از گیاهان در زندگی مردم یک قوم است و علمی است فراگیر، زیرا هیچ گروهی از مردم را نمی‌توان یافت که زندگی ایشان به گیاهان وابسته نباشد (۴). بخش بسیار مهمی از منابع اطلاعات‌گیری در یک مطالعه اتنوبوتانی مربوط به داده‌های به دست آمده از زندگی طبیعی مردم یک قوم در مورد نگرش آنها به گیاهان است که به صورت معمول این داده‌ها در ذهن و زبان آن مردم ساختاری روایی و دست نخورده دارند. لذا اتنوبوتانیست بر آن است که دانش گیاه‌شناسی روایی و ساختارگریز جوامع بومی را که از طریق آزمون و خطاب شکل گرفته و در خاطره فرهنگ جمعی آنان ثبت شده‌است را به صورتی نظاممند، ثبت و مکتوب کنند.

از نکات قابل توجه آن است که مطالعات اتنوبوتانی از شرایط و ویژگی‌های یک پژوهش بسترساز برخوردار است. به عنوان مثال محققان در عرصه گیاهان دارویی برای شناسایی و اثرات گیاهان مختلف که سال‌ها در طب سنتی مورد توجه بوده‌اند و کشف داروهای جدید می‌توانند از این پژوهش‌ها به عنوان بستر اولیه تحقیق استفاده کنند (۳۵)، کارشناسان امور تغذیه، پیرامون گیاهان خوارکی و متولیان اصلاح و احیای مراتع در شناسایی گونه‌های مطلوب با ارزش‌های چندمنظوره نیز می-

□ ٣٣□ ٩ تا' ٣٠ قرار داد. میانگین بارندگی سالانه در منطقه مذکور ۱۰۸۱ میلی‌متر، گرمترين ماه سال، مردادماه با دمای متوسط ۲۰/۹ درجه سانتيگراد و سردترین ماه سال بهمن‌ماه با دمای متوسط -۰/۷ درجه سانتيگراد است. اقليم منطقه براساس روش دومارت، مرطوب سرد است. تيپ اراضي به‌طور عمده به صورت کوههای نيمه مرتفع تا مرتفع با قلل تيز و بريده بريده و در بعضی نقاط به صورت صخره‌اي است و از نظر اکولوژيك، مرتعی ييلacci به شمار می‌رود (۱۲). منابع آبی حوزه شامل رودخانه‌های دائمي و فصلی و چشمه‌های متعدد می‌باشد. سيمای گياهي عرصه به صورت علفي، بوته‌اي، درختي و درختچه‌اي است که با فراوانی نسبتاً متفاوت گياهان در آن پراکنده می‌باشند. منطقه مورد مطالعه، سکونت‌گاه ييلacci سه طایفه از عشایر ايل بوير احمد به نام‌های بابakanی، شيخ و اولاد ميرزا على به شمار می‌آيد که بصورت مشاعي از سه سامان عرفی خود در مرجع مذکور بهره‌برداری می‌کنند. كل جمعيت انساني مستقر در منطقه مورد بررسی معادل ۶۲۶ نفر و ۱۳۷ خانوار می‌باشد (۱۳).

روش جمع‌آوري اطلاعات:

از آنجا که قسمت بسيار مهمی از يك مطالعه اتنوبوتاني مربوط به چگونگي به‌دست‌آوردن اطلاعات از گروه‌های انساني مورد مطالعه است، لذا روش اصلي و پايه در تحقيق پيش رو مبنى بر اطلاعات يابي به شيوه مستقيم و جمع‌آوري داده‌های خام بوده است. در اينگونه اطلاعات که از افراد خبره در ميان ساكنان منطقه به‌دست آمد، دامنه‌اي از روش‌های جمع‌آوري اطلاعات به شيوه ساختارمند همچون پرسشنامه‌های طراحی شده تا روش‌های کاملاً بدون ساختار همچون ديدار و گفتگوي آزاد به‌كار گرفته شد. بدین منظور پس از گفتگوي مقدماتي، چارچوب اوليه پرسش‌ها طراحی شده و برای شيوه مصاحبه‌های بعدی (ساختارمند، نيمه ساختاريافته و يا بدون ساختار) تصميم‌گيري شد. در مصاحبه‌ها، پرسش‌ها با محوريت گياهان خوراكي و دارويي طراحی شد و در هر حالت، نام محلی گياهان، فرم رویش، زمان جمع‌آوري، انداز مورد استفاده، نحوه آماده‌سازی، نحوه مصرف و خواص گياهان مورد بررسی

على رغم تمام اثرات سودمندي که مطالعات اتنوبوتاني می‌تواند داشته باشد و مجتمع علمي نيز به خوبی در جريان ارزش حفظ دانش بومي و از جمله دانش بومي مرتبط با گياهان هستند، اما متأسفانه به‌ندرت اين تحقيقات در زمرة طرح‌های پژوهشی ثبت می‌شود و باید اعتراف کرد وزارت خانه‌ها، سازمان‌ها و مراکز متولی فرهنگ مردم و به تبع و سفارش آنها، مردم‌نگاران و مردم‌شناسان ايراني در اين زمينه‌ها که می‌توانست عزت و اهميت فرهنگ سنتي ما و مردم‌شناسي را آشکار سازد و ما و جهانيان را به‌كار آيد، هنوز کاري، کارستان انجام نداده‌اند (۱۰). گرچه شايد اين تحقيقات بسیار ضروري تر از تحقيقات آزمایشگاهي و يا عرصه‌اي باشند، چرا که زمان برای انجام آزمایشات علمي همیشه هست، اما دانشي که مختص پیران دوره‌اي خاص در جامعه‌اي خاص است، همیشه فرصت ثبت آن وجود ندارد. به علاوه بررسی منابع گوياي آن است که تحقيقات دانش بومي گياهشناسي در هر جاي دنیا داراي یافته‌هایي هستند که در سایر تحقيقات مشابه در جاهای ديگر نیامده است و اين از شاخص ترین ضرivities انجام اين گونه پژوهش‌ها در جوامع بومي مختلف است (۷). لذا جامعه ايراني با ساقه چندين هزار ساله تنوع فرهنگي و قومي به عنوان موردی کمنظير و شايد بمنظير در انجام مطالعات اتنوبوتاني به نظر می‌آيد. ضمن آنکه تنوع آب و هوايي، اقليم و نيز عرصه گياهي آن با ييش از هشت هزار گونه گياهي که همپايت تنوع گياهي قاره اروپا می‌باشد، بر اهميت ثبت و ظبط دانش اقوام مختلف ايراني افزوده است (۱۱). با توجه به مباحث مذکور، در اين مطالعه به بررسی دانش بومي گياهان مراتع عشایر نشين ديلگان در استان كهگيلويه و بويراحمد پرداخته شده است.

مواد و روش‌ها:

معرفی منطقه:

مرتع ديلگان در حدود هشتاد کيلومetri شمال شرقی شهر ياسوج در استان كهگيلويه و بوير احمد واقع شده است. اين منطقه با مساحتی معادل ۹۰۸۶۴ هكتار در محدوده طول جغرافيايی '۵۱□ ۱۳' تا' ۵۱□ ۸ و عرض جغرافيايی '۴۷

این پژوهش از همراهی افراد با سواد و مطلع به گویش و زبان محققین و ساکنان منطقه یاری گرفته شد. در نهایت از اطلاعات کسب شده از شیوه‌های متفاوت مصاحبه فیش‌برداری شده و استخراج مفاهیم کلیدی براساس هدف تحقیق صورت پذیرفت.

یافته‌ها:

در این بررسی تعداد ۷۰ گونه گیاهی طی ماههای فروردین تا شهریور سال‌های ۹۱ و ۹۲ جمع‌آوری شد که در این بین خانواده‌های نعناعیان با ۱۱ و چتریان با ۹ گونه گیاهی بیشترین سهم را به خود اختصاص دادند. لازم به ذکر است که برخی از گیاهانی که عشاير مرائع دیلگان از آنها استفاده های خوارکی و دارویی داشتند مربوط به مناطق گرسیری بود که آنها نیز در محل رویشگاه شناسایی و در فهرست زیر ذکر شده‌اند. تمامی گونه‌های شناسایی شده در این بررسی دارای کاربرد سنتی و محلی به صورت خوارکی و دارویی بودند. نام علمی گیاهان جمع‌آوری شده به همراه خانواده، نام محلی، اندام مورد استفاده و نوع استفاده در دانش بومی اقوام ساکن در مرتع دیلگان در جدول شماره ۱ گنجانده شده است.

قرار گرفت. محقق بر آن بود که این پرسش‌ها به هر دو صورت مصاحبه در محل زندگی عشاير و مشاهده مشارکتی در محل رویشگاه گیاهان صورت پذیرد؛ هرچند شیوه اصلی محقق مصاحبه همراه با مشاهده بود. این شیوه برای کار اکتشافی در این زمینه بسیار مناسب است، چرا که هم کار پرسیدن را برای مصاحبه‌کننده و هم کار یادآوری و تداعی را برای مصاحبه‌شونده (راوی) آسان می‌سازد و از برداشت‌های غلط مصاحبه‌گر (پرسنده) و راوی (اطلاع‌دهنده) پیش‌گیری به عمل می‌آورد و هم به تدریج مصاحبه‌گر را در شناخت خود از گیاهان دقیق‌تر می‌سازد (۷). این مصاحبه‌ها در هر موضوع تا جایی تکرار می‌شد که پاسخ‌های تکراری برای محقق اثبات شده و ادامه مصاحبه‌ها نکته جدیدی را به مطالب قبلی اضافه نمی‌کرد. همزمان با مصاحبه مشارکتی، نمونه‌های هرباریومی از گیاهان برداشت و براساس منابع معتبر گیاه‌شناسی، شناسایی شد (۱۴، ۱۵). از آنجا که از یک‌سو، اطلاعات موجود در دانش بومی از ساختاری روایی برخودار است و از سوی دیگر، شرط لازم جهت جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل صحیح اطلاعات دریافتی از دانش بومی درمورد گیاهان تاکید بر زبان و واژگان محلی است و گاهی ترجمان نادرست از این واژگان به استنباط و تحلیل نادرست محقق منجر خواهد شد، لذا در

جدول ۱- نام علمی، خانواده، نام محلی، اندام مورد استفاده و مصرف سنتی گیاهان به ترتیب حروف الفبا

ردیف	نام گیاه	خانواده	نام محلی	اندام مورد استفاده	صرف سنتی
۱	<i>Adiantum capillus – veneris</i>	Polypodiaceae	پرسیاوشون	ساقه و برگ	درمان سرماخوردگی
۲	<i>Althaea officinalis</i>	Malvaceae	گل گاخیرو	گل	محکم‌شدن ریشه مو و جلوگیری از شوره موی سر
۳	<i>Aristolochia Longa</i>	Aristolochiaceae	زروی	برگ	درمان نفخ شکم و درد مفاصل
۴	<i>Artemisia aucheri</i>	Asteraceae	درمه	گل	درمان دل درد
۵	<i>Achillea wilhelmsii</i>	Asteraceae	برنجاس	گل و برگ	تعديل‌کننده قند و چربی خون، درمان دمل و تاول‌های ایجاد شده روی پوست در اثر سودا، تقویت بدن
۶	<i>Allium ampeloprasum</i>	Lilaceae	تره	برگ و پیاز	رفع یبوست، تسکین درد مفاصل، دفع کننده سنگ کلیه
۷	<i>Allium hirtifolium</i>	Lilaceae	پیاز	موسیر	دفع سنگ کلیه
۹	<i>Allium jesdianum</i>	Lilaceae	بن سرخ	برگ، ساقه و پیاز	درمان پروسات و دفع سنگ کلیه
۱۰	<i>Ampelopsis vitifolia</i>	Vitaceae	رزروه	برگ	التمام‌دهنده درد مفاصل
۱۱	<i>Arum elongatum</i>	Araceae	کارد	برگ	درمان سردمزاجی و بهبود جریان گردش خون در بدن، درمان چربی خون
۱۲	<i>Astragalus susiana</i>	Fabaceae	گینه کتیره	صمغ	التمام‌دهنده زخم و عفونت
۱۳	<i>Astragalus gossypinus</i>	Fabaceae	گینه کشا	صمغ	التمام‌دهنده درد

ردیف	نام گیاه	خانواده	نام محلی	اندام مورد استفاده	صرف سنتی
۱۴	<i>Astragalus rhodosemius</i>	Fabaceae	گینه شلال	صمع	نرم کننده موی سر، التیام درد
۱۵	<i>Biebersteinia multifida</i>	Biebersteiniaceae	شیرشیرو	برگ و ساقه	التیام دهنده درد دندان
۱۶	<i>borago officinalis</i>	Boraginaceae	زبون گوی	برگ و گل	درمان سینه پهلو
۱۷	<i>Cardaria draba</i>	Brassicaceae	گددگ	برگ و ساقه جوان	خوراک، درمان عفونت‌های داخلی
۱۸	<i>Carthamus oxyacanthus</i>	Asteraceae	گلنگ	گل	مسهل
۱۹	<i>Coriandrum sativum</i>	Apiaceae	گیشنیز	برگ و بذر	خوراکی، اشتها آور، تسکین درد معده
۲۰	<i>Crataegus azarolus</i>	Rosaceae	سیسن	میوه	خوراکی
۲۱	<i>Crataegus aronia</i>	Rosaceae	کیالک	میوه	تعديل کننده فشار خون
۲۲	<i>cerasus brachypetala</i>	Rosaceae	تی تپه	میوه	خوراکی
۲۳	<i>Cerasus mahaleb</i>	Rosaceae	محلو	میوه، شاخه	خوراکی (میوه)، معطر کننده بدن (چوب شاخه)
۲۴	<i>Cerasus microcarpa</i>	Rosaceae	تاگ	میوه	خوراکی
۲۵	<i>Cichorium intybos</i>	Asteraceae	کاشنی	برگ	تعديل فشار خون، درمان ناراحتی‌های قلبی و گرمی بدن، درمان زردی یا یرقان که در نزد عشایر به بیماری معاعش معروف است و نیز کاهش چربی و قد خون.
۲۶	<i>Citrullus colocynthis</i>	Cucurbitaceae	گرگو	میوه، دانه	درمان قند خون، گرفتگی بینی یا گرفتگی نفس
۲۷	<i>Colchicum automnale</i>	Liliaceae	گل بی منت بارون	گل	چشم درد
۲۸	<i>Daphne mucronata</i>	Tymeleaceae	خشوشک	برگ و پوست ساقه	مداوای خون مردگی، کوفتگی و شکستگی و دردهای استخوانی
۲۹	<i>Descurainia sophia</i>	Brassicaceae	خاکشیر	بذر	درمان اسهال، گرمادگی
۳۰	<i>Dorema aucheri</i>	Apiaceae	بیلهر	ساقه	خوراکی، تعديل کننده فشار خون
۳۱	<i>Eryngium billardieri</i>	Apiaceae	زوبل	ساقه گل دهنده، ریشه	تقویت بدن (ساقه گل دهنده)، درمان یبوست (ریشه)
۳۲	<i>Ferulago angulata</i>	Apiaceae	چوپل	گل	خوراکی، معطر و طعم دهنده
۳۳	<i>Ferula assa foetida</i>	Apiaceae	گنه بو	برگ و صمع	درمان نفخ، باد شکم و مسمومیت
۳۴	<i>Fritillaria imperialis</i>	Liliaceae	گل نگین	پیاز	تعديل کننده چربی و قند خون، درمان ترش کردن معده و دل درد مداوای دامی که شیرش خشک شده
۳۵	<i>Fumaria officinalis</i>	Fumariaceae	شاتره	برگ	درمان سودا و یرقان
۳۶	<i>Gandelia tournefortii</i>	Asteraceae	کنگر	ساقه	خوراکی، اشتها آور، تبیر
۳۷	<i>Glycyrrhiza glabra</i>	Fabaceae	بله	قسمتهای پایینی ساقه	درمان سرماخوردگی و سینه پهلو، مرهم زخم‌های کهنه یا عفونی
۳۸	<i>Grammosciadium scabridum</i>	Apiaceae	کررو	برگ	مداوای زکام و سرماخوردگی، آرامش اعصاب، ناراحتی معده، باد شکم، درد بدن و همچنین عفونت‌های داخلی
۳۹	<i>Hypericum scabrum</i>	Hypericaceae	داری سیمی	برگ و ساقه	عفونت‌های زنانه
۴۰	<i>Kelussia odoratissima</i>	Apiaceae	کلوس	برگ و ساقه جوان	درمان بندآمدن ادرار برای دام و حیوان
۴۱	<i>Lonicera nummularifolia</i>	Caprifoliaceae	شن	پوست ساقه	شستشوی ظروف
۴۲	<i>Malva Sylvestris</i>	Malvaceae	توله	برگ	خوراکی، تقویت بدن، درمان عفونت
۴۳	<i>Matricaria chamomilla</i>	Asteraceae	باوینه	گل	درمان فشار خون و آرامش اعصاب و روان، مخلوط با حنا کرده برای مداوای سر درد، تقویت قوای جسمانی
۴۴	<i>Mentha longifolia</i>	Lamiaceae	پیدن اوی	برگ	ادویه و طعم‌دهنده غذا، درمان دل درد
۴۵	<i>Nasturtium officinale</i>	Brassicaceae	بکلو	برگ	درمان زردی (یرقان)، سنگ کلیه، حساسیت‌های پوستی ناشی از سودا، صف کردن خون و متعادل کردن طبع کسانی که طبیعت سرد دارند
۴۶	<i>Nectaroscordum tripedale</i>	Liliaceae	خرگیو	برگ	خوراکی و طعم‌دهنده به غذا

ردیف	نام گیاه	خانواده	نام محلی	اندام مورد استفاده	صرف سنتی
۴۷	<i>Nepeta ispanonica</i>	Liliaceae	پیدن	برگ	درمان دل درد و دل پیچه
۴۸	<i>Nerium oleander</i>	Oleaceae	خرزره	برگ	درمان ترک خوردگی پوست بدن
۴۹	<i>Oriyanum vulgare</i>	Lamiaceae	مرزن جوش	برگ	درمان سرماخوردگی، دل درد و گوش درد
۵۰	<i>Ocimum basilicum</i>	Lamiaceae	دون شربتینی	بذر	درمان یبوست، رفع عطش
۵۱	<i>Peganum harmala</i>	Zygophyllaceae	اسفند	بذر	ضد عفونی کننده محل زندگی
۵۲	<i>Pistacia atlantica</i>	Anacardiaceae	بن	میوه	رفع عطش، تقویت بینایی چشم
۵۳	<i>Pistacia khinjuc</i>	Anacardiaceae	کلخنگ	میوه	خوارک، تقویت بدن
۵۴	<i>Prangus ferulacea</i>	Apiaceae	جاشیر	برگ	دفع انگل و کرم دام
۵۵	<i>Pyrus glabra</i>	Rosaceae	انجک	میوه	خوارک
۵۶	<i>Quercus brantii</i>	fagacea	بلی	صمغ ، میوه	سفت کردن معده و درمان دل پیچه و اسهال (پوست میوه)، درمان کمر درد، گردن درد و درد مفاصل (صمغ)
۵۷	<i>Rhamnus persica</i>	Rhamnaceae	ارزن	صمغ، میوه	درمان سرماخوردگی، بنداً مدن ادرار، سنگ کلیه و مثانه (پوست میوه) درمان برخی از بیماری‌های پوستی نظیر بروز دمل و زخم‌های عفونی در انسان و حیوان، شستشوی بدن، درمان دندان درد یا آبسه دندان (صمغ)
۵۸	<i>Rheum ribes</i>	Polygonaceae	ریواس	برگ	خوارکی، درمان برقان، تعدیل کننده چربی خون
۵۹	<i>Salvia palaestina</i>	Lamiaceae	مرورشک	برگ ، بذر	دفع کننده حشرات (برگ)، مدادای گلو درد و سرفه (بذر)
۶۰	<i>Salvia reuterana</i>	Lamiaceae	پشه پرون	برگ	چاشنی غذا
۶۱	<i>Saponaria officinalis</i>	Caryophyllaceae	اشنوم	ریشه	شستشو
۶۲	<i>Scrophularia deserti</i>	Scrophulariaceae	داری بادی	برگ	الیام درد مفاصل، درمان عفونت
۶۳	<i>Smyrnium cordifolium</i>	Apiaceae	اوندول	برگ و ساقه گل	درمان قند خون، رفع عطش
۶۴	<i>Solanum nigrum</i>	Solanaceae	اوانگیری	میوه	درمان عفونت دندان، تب بر
۶۵	<i>Stachys lavandulifolia</i>	Lamiaceae	پشمودک	برگ	درمان سرماخوردگی و سینه پهلو و بیماری‌های مخصوص به زنان
۶۶	<i>Stachys pilifera</i>	Lamiaceae	اولیله	برگ	خوارکی، تقویت بدن، درمان درد و آبسه دندان
۶۷	<i>Teucrium polium</i>	Lamiaceae	هلپه	برگ ، گل	ضد عفونی کننده، ضد قارچ‌های پوستی، درمان دیابت و چربی خون، رفع کننده بوی نامطبوع بدن
۶۸	<i>Thymus daenensis</i>	Lamiaceae	اوریشم موری	برگ	درمان دل درد
۶۹	<i>Ziziphora clinopodioides</i>	Lamiaceae	اوریشم کهی	برگ	ادویه برای عطر و طعم دادن به غذا، دوغ و ماست ضد عفونی کننده و رقیق کننده خون، ملین معده. درمان سرماخوردگی
۷۰	<i>Ziziphora tenuior</i>	Lamiaceae	اوریشم	برگ	معطر و طعم دهنده غذا

متعدد خوارکی، دارویی و بهداشتی داشتند، به طوری که از ۷۰ گونه جمع آوری شده، از هشت گونه استفاده خوارکی و تقویتی داشتند، به هفت گونه هم استفاده خوارکی و هم دارویی نسبت دادند، از دو گونه برای شستشو استفاده می‌کردند و برای سایر گونه‌ها مصارف دارویی قائل بودند. مصاحبہ‌شوندگان از بین مصارف دارویی گیاهان بیشترین مورد را به بیماری‌های

بحث و نتیجه‌گیری:

در این مطالعه گیاهان جمع آوری شده متعلق به ۳۰ خانواده بودند که در این بین خانواده‌های Apiaceae، Lamiaceae، Fabaceae و Rosaceae، Liliaceae، نتایج به دست آمده از این بررسی گویای آن است که عشاير مرتع دیلگان از تمامی گیاهان جمع آوری شده استفاده‌های

آفرینندگی‌های مردمی را در زمینه گیاهشناسی سنتی و خواص هر یک از گونه‌های گیاهی فراهم کرده است (۷). لذا قابل قبول نیست که در کشوری همچون ایران، دانش بومی گونه‌های گیاهی و ارزشمند آن که سال‌ها از آن در خوراک و طب سنتی استفاده می‌شد، مورد ارزیابی قرار نگرفته و ثبت نشد. اگر ممیزی اراضی، معدن‌یابی و شناسایی کانی‌ها و ارزیابی و بهره‌گیری از منابع معدنی، جزیی از فعالیت‌های روزمره دولت‌ها و بخش خصوصی در کشور است، پس باید به همین شکل دانش بومی گونه‌های گیاهی ارزشمند و گاهاً منحصر به فرد آن نیز مورد بررسی و مطالعه قرار گیرد، در غیر این صورت، بخش بسیار مهمی از میراث معنوی و طبیعی کشور که نسل‌های آینده به طور مستقیم یا غیر مستقیم به آنها وابسته‌اند نادیده گرفته شده و به دست فراموش سپرده خواهد شد.

تقدیر و تشکر:

نویسنده‌گان این مقاله مراتب تشکر و قدردانی خود را از خانواده‌های محترم رضایی، حسینی، عباسی، مرادی منصورخانی و خوشنوا که در حین تحقیق در منطقه امکان اقامت و اسکان در سیاه چادرهای خویش را فراهم کردند و در طول دو سال متمادی همواره یاری‌رسان و همراه محققین بودند و همچنین آقایان، مهندس توحیدی، دکتر بیلاق و خانم‌ها مهندس مظفری، و مهندس دیف رخش از کارشناسان مجرب رشته‌های منابع طبیعی و آفای یعقوب غفاری و خانم سیمین طاهری بویر احمدی از پژوهشگران مردم نگاری، گیاهان دارویی و طب سنتی در استان کهگیلویه و بویراحمد، به پاس دقت نظر در بازخوانی مطالب و مناعت طبع در ارائه راهنمایی‌های ارزشمند جهت نگارش این مقاله اعلام می‌کنند.

گوارشی و سپس قند و چربی خون و درمان عفونت نسبت می‌دادند. نتایج این بررسی گویای آن است که دانش بومی عشاير منطقه مورد مطالعه پیرامون گیاهان اطرافشان بسیار غنی بوده و جنبه‌های متفاوتی از اتنوفارماکولوژی تا اتنوبوتانی و اتنوакولولوژی را دربرمی‌گیرد. سایر بررسی‌ها در استان کهگیلویه و بویراحمد نیز مؤید این مطلب است که دانش بومیان درمورد گیاهان بسیار وسیع است، به طوری که درمورد شناسایی گیاه، زیستگاه گیاه، فرم ظاهری و خواص دارویی و خوراکی آن آگاهی کافی دارند، چنانکه اغلب مردمان بومی این استان به خوبی محیط اطراف خود و اجزا و عناصر آن را می‌شناسند و برای هر گیاه و هر قسمت از عرصه، نام، تعریف و واژه خاصی دارند، به گونه‌ای که از دیدگاه آنها، یک شی یا یک تجربه را نمی‌توان در انزوا از محیط اطرافش درک کرد. شناخت ایشان از اشیا و پدیده‌ها کلی است، لذا تمرکز دانش بومی گیاهشناسی نیز تنها بر گیاه نیست، بلکه مشتمل بر روابط بین گیاه و سایر عوامل محیطی مرتبط با آن نیز هست و شاید به همین دلیل است که اغلب می‌گویند "گیاه را باید در صحرا بینیم تا بشناسیم" (۸، ۱۶، ۱۷). بررسی‌های مشابه در کشور نیز گواه آن است که دانش بومی افراد محلی پیرامون گیاهان بسیار گسترده است، به طوری که با استفاده از دانش بومی می‌توان به آسانی و در کوتاه‌ترین زمان به اطلاعات ارزشمندی پیرامون خواص دارویی، اندام دارویی، زمان رویش، تعیین بهترین زمان جمع‌آوری و مناطقی که پتانسیل رویشی این گیاهان را دارند، دست یافت (۱۸، ۱۹).

یافته‌های این تحقیق گواه دیگری است بر این مدعای که ایران منطقه‌ای غنی از لحاظ فرهنگی و تنوع قومی است که دارای تنوع بی‌نظیری در شرایط اقلیمی و اکوسیستم‌های طبیعی برای پرورش گیاهان خودروی خوراکی و دارویی است. شرایط جغرافیایی متنوع و رویشگاه‌های گوناگون از سویی و فرهنگ کهن‌سال ایرانی از سوی دیگر گنجینه‌ای از

References:

1. Barani H, Behmanesh B, Shahraki MR. Botanical indigenous knowledge of medicinal plants of Chaharbagh rangelands in Golestan province. Journal of indigenous knowledge 2012; 2: 61-86.
2. Convention on biological diversity, United Nations 1992; P.6.
3. Difrakhsh SM. An investigation on indigenous knowledge (ethnobotany and ethnoecology) of the most important non-forage species (edible, medicinal and industrial) in Deli-Kama region (Kohgiloye and Boirahmad province).) M.Sc thesis in Rrange management, Gorgan University of Agricultural Sciences and Natural Resources 2013; p. 5,168.
4. Farhadi M. Ethnography of traditional knowledge and technologies, very important point for Iranian ethnographists. Journal of Social Sciences 2011; 1:1-37.
5. Farhai M. Ethnobotanography with examples of Ethnobotanography of wild plants of Kamareh. Journal of Social Sciences 2006; (34-35);41-96.
6. Ghafari Y. An introduction to vegetation of Kohgiloye and Boirahmad province. Yasuj: Bita publications; 1979. p. 1-70.
7. Ghahraman A. Flora of Iran,Tehran: Research institute forests and rangelands publications; 1985-2000.
8. Hajalimohamadi H, Taghavi Shirzi M, Ghorbani A. Atlas of Iranian herbs. Journal of Social Sciences 2006; (34-35): 175-198.
9. Jomaepur M. Kariz; achievements in science and native culture of desert coast habitats and associated systems and sustainable use of its. Journal of Social Sciences 2007; 33: 27-64.
10. Martin G. J. Ethnobotany: A methods manual.. Royal Botanic Gardens, UK: Chapman and Hall publicatins; 1995. P. 268.
11. Mirdeilami Z, Heshmati, GH, Barani H. Study of ethnobotany and ethnoecology of medicinal plant species(Case Study Kichik rangelands in North East Golestan province), Journal of indigenous knowledge 2011; 1: 125-150.
12. Moghoddam M.R. Range and Range management.Tehran: Tehrann University publications; 1999. P. 33.
13. Mozafarian V. Dictionary of Iranian Plants Names. Tehran: Frhange moaser publicatins;1997.
14. Nosratpour S. Astudy on definition , role and value of unwanted species according to pastoralist, point of view (case study: Chaharbagh village, south of Gorgan), MS.c thesis in Rrange management, Gorgan University of Agricultural Sciences and Natural Resources; 2012. P.7.
15. Omidi A, Khatamsaz M, Zolfaghari B. Ethnobotany; A Process Based Upon the Scientific Rewriting of Public Traditions. Journal of Islamic and Iranian Traditional Medicine 2012; 3 (1) :51-60
16. Series of feasibility studies for development activities, production and job creation for nomads in Dilegan Rangelands. the General Administration of nomads, Affairs Kohgiloye and Boirahmad province; 2012. p. 8-17.
17. Traditional medicine and modern medicine History in Kohgiloye and Boirahmad province. Esfahan: Mana publications; 2013. P. 56-97.
18. Vojdani H. Medicinal plants and their applications in veterinary medicine and animal husbandry. journal of Farmer 2003; 145:10-12.

19. Zolfaghari B, Sadeghi M, Tiri I, Yousefali Tabar M. Collection, Identification, and Evaluation of the Traditional Applications of Some Plants of Babol. Journal of Islamic and Iranian Traditional Medicine 2012; 3 (1) :113-124